

Dobrzycki, Jerzy

"Three Copernican Treatises", Edward Rosen, New York 1971 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/3, 585-586

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Co do Koestlera, to o ile piszący te słowa zgodził się z inną polemiką pod jego adresem, o tyle ma zastrzeżenia co do wytoczonych mu przez Zonna na s. 132 oskarżeń z tytułu oceny Giordana Bruna. Szkoda, że zamiast cytować Koestlera i wdawać się z nim w polemikę, nie odwołał się Zonn w tym miejscu książki do Tomasza Kuhna. Na marginesie godzi się dodać, że Zonn w zasadzie wcale nie odmówił Koestlerowi inteligencji i przenikliwości. Nie za kim innym a za Koestlerem przyjął na s. 76, że liczba kół mechanizmu świata to papierek lakmusowy pozwalający stwierdzić, kto z pokopernikowskich astronomów naprawdę przeczytał *De revolutionibus*. Mianowicie ktokolwiek z nich podał, że mechanizm ten złożony był z 34 kół, dał dowód, że nie zadał sobie trudu uważnie przestudiować *De revolutionibus*. W *De revolutionibus* liczba ta w rzeczywistości wzrosła do 48, podczas gdy 34 koła liczył ten pierwotny system heliocentryczny, jaki przedstawił Kopernik w *Commentariolusie*.

Kończąc nasze recenzyjne omówienie nie sposób nie wyrazić ubolewania z powodu, najłagodniej wyrażając się, niedbalstwa w korekcie cytowanych w tekście książki terminów i zwrotów łacińskich lub obcojęzycznych. Na s. 20 zamiast zniekształceń Rethicus i Vovarberg powinniśmy czytać Rheticus i Vorarlberg, na s. 76 *constitutis commentariolis* jest zamiast *constitutis commentariolus*, na s. 152 *Epitome* zamiast *Epitome*, na s. 153 *commentariis de motibus* zamiast *commentarius de motibus* itd. Do tego dochodzą takie potknięcia, jak powtórzenie na s. 101 obalonej przez najnowsze badania legendy o obserwacjach nieba z ganku fromborskiej baszty katedralnej, czy określenie Kopernika na s. 8 mianem amatora astronomii. To, że Kopernik nie zasiadał w żadnym ciele akademickim i był, że użyjemy niemieckiego słowa, *ein Privatgelehrter*, w niczym nie umniejszyło tego, że był to *par excellence* astronom z profesji!

Mimo powyższych potknięć wydaną przez „Iskry” *Rewolucję kopernikańską* Zonna śmiało uznać można za jedną z najlepszych i najciekawszych pozycji literatury kopernikowskiej. Autor w pełni osiągnął cel, jaki postawił sobie w przedmowie: umożliwić czytelnikom zrozumienie, kim był Kopernik i jak jego życie wplatało się i wplata dziś w życie całej ludzkości.

Andrzej Kempfi

Three Copernican Treatises. Translated with introduction and notes by Edward Rosen. Third edition, revised with a biography of Copernicus and Copernicus bibliographies, 1939—1958 and 1958—1970. New York 1971 Octagon Books ss. nlb. 14, 425. Record of Civilization, XXX.

Jest to wznowienie znanego zbioru rozpraw kopernikowskich, wydanego przez Rosena po raz pierwszy w 1939 r.; podstawą obecnego wydania jest edycja z 1959 r., zawierająca nie tylko angielskie przekłady pism Kopernika: *Commentariolus*, *List do Bernarda Wapowskiego* oraz Retyka *Narratio prima*, lecz również i adnotowaną bibliografię kopernikowską dla lat 1939—1958¹.

W omawianej obecnie książce, wykorzystującej skład typograficzny poprzednich wydań, odnajdujemy nowe elementy: kontynuację bibliografii dla lat 1958—1970 (*Select Copernicus Bibliography*, s. 271—312) oraz obszerną biografię Kopernika (s. 313—408). Nieliczne uzupełnienia i poprawki do przekładów i komentarzy dodano na początku książki.

¹ Recenzję tego wydania zamieścił „Kwartalnik”, nr 1—2/1962 s. 172—174.

Taka niezbyt szczęśliwa struktura książki wynika zapewne z amerykańskich stosunków wydawniczych. W rezultacie książka zaopatrzona jest w dwa indeksy — jeden przedrukowany z poprzedniego wydania, drugi — obejmujący biografię Kopernika (ale pomijający już uzupełnienia bibliograficzne). Nie ułatwia to, rzecz jasna, korzystania z dzieła, którego wartość jest przecież dobrze znana czytelnikom dotychczasowych wydań i potwierdzona zgodnie przez recenzentów.

Nowa w obecnej edycji część bibliograficzna utrzymuje założenia pierwszej jej części; jest to krytyczne, wnikliwe omówienie wybranych prac kopernikowskich; piśmiennictwo polskie uwzględnione zostało w szerokim zakresie. Brak jednak pracy B. Orłowskiego o rzekomych wodociągach Kopernika², zamykającej pewien rozdział pseudariów kopernikowskich.

Kończąca dzieło nowa biografia Kopernika sięga niekiedy daleko w kwestie szczegółowe (prostując np. twierdzenia dawnych biografów), jednakże całkowicie pomija zagadnienia astronomii Kopernika. Zupełnie odwrotne proporcje znajdujemy w biogramie pióra tego samego autora w *Dictionary of Scientific Biography*, gdzie treści astronomiczne pism Kopernika omówiono w oderwaniu od życiorysu Astronoma.

Ujęcie poszczególnych zagadnień w biografii skłania do kilku uwag. Rozważania etymologiczne nad nazwiskiem Kopernika są nadmiernie rozbudowane, a przy tym nie wolne od amatorskiego typu językoznawstwa. W kwestii postawy politycznej Kopernika niesłusznie akcent postawiono na partykularyzm warmińskim, przez co zatracą się szeroką perspektywę, w jakiej dopiero ocenić można działalność Kopernika—obywatela.

Argumentacja, którą operuje Rosen dla datowania *Zarysu* po roku 1508 (s. 339, 344—345) oparta jest na budzącej wątpliwości interpretacji wiersza Wawrzyńca Korwina i nie uzasadnia tezy późniejszego powstania pierwszego sformułowania teorii heliocentrycznej.

Wreszcie teoria zmian szerokości geograficznej, wysuwana przez Dominika Novare, nie implikuje w żadnej mierze ruchu Ziemi (s. 323).

Jerzy Dobrzycki

Maria Bogucka: *Ziemia i czasy Kopernika*. Wrocław 1972 Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ss. 224, nlb. 2, tabl. 38, ilustr.

W wydanej przez Ossolineum popularnonaukowej książce *Ziemia i czasy Kopernika* Maria Bogucka przedstawiła panoramiczny obraz Polski epoki odrodzenia. Całość tej panoramy ujęta jest w dwadzieścia jeden rozdziałów. Na początek otrzymujemy wgląd w rzeczywistość społeczno-polityczną Polski Zygmunto-wskiej z jej odmiennym niż gdzie indziej w Europie kształtem państwa, z rozwijającym się właśnie wówczas folwarkiem szlacheckim, wcale jeszcze nie zbiedniałymi chałupami chłopskimi, ruchliwymi miastami i bogacącym się mieszczaństwem. Następnie przechodzi autorka do przesilania się średniowiecza w Renesans, zwłaszcza w dziedzinie sztuki i przenikających z zagranicy nowych idei i prądów. Ze względu na to, że ostoją tych nowych prądów stały się dwory, autorka wiele uwagi poświęciła dworowi królewskiemu i dworom magnackim, odmalowując wystawność pędzonego tam życia i bujność wyładowujących się w życiu dworskim renesanso-

² *Legenda i prawda o pseudokopernikowskich wodociągach*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, ser. D zesz. 2: 1960 s. 51—98.